

Selekcje szkolne. Polityka edukacyjna i nierówności

Ireneusz Białecki,
Uniwersytet Warszawski

POLITYKA SPOŁECZNA I POZIOM NIERÓWNOŚCI

Odpowiedzialność rządu, administracji centralnej i lokalnej

Przez edukację za pośrednictwem osiągnięć edukacyjnych następuje w dużym stopniu rozdanie szans życiowych - szans na karierę zawodową i pozycję zawodową.

Dobra edukacja [szkoła] na poziomie niższym przekłada się na większe szanse na lepszą szkołę na poziomie wyższym, a to daje lepsze szanse w życiu.

Polityka

Polityka to zabiegi mające przy danych środkach [zasobach] prowadzić do realizacji założonych celów związanych z jakąś sferą publiczną.

Te cele to często:

- wyrównanie dostępu do określonych świadczeń, czy usług;
- poprawa ich jakości;
- większa efektywność w tworzeniu jakości i zmniejszaniu nierówności.

Polityka c.d.

- polityka coraz częściej opiera się na wskaźnikach, które pomagają negocjować, uzgodnić i zdefiniować cele
- polityka coraz częściej odnosi się do rezultatów [efektów] działań instytucji świadczących określone usługi, czy realizujących jakieś cele

Aksjologia nierówności:

- Rozumienie nierówności
[nierówność szans i nierówność rezultatów]
- Równość szans w życiu i w szkole

Nierówności sprawiedliwe i nieakceptowane

- Co to znaczy, że dwóch uczniów ma takie same szanse? Czy mają oni równe szanse wtedy, kiedy mają do dyspozycji jednakowe zasoby sprzyjające rozwojowi i kształceniu?
- Kiedy w dwóch kategoriach uczniów kształconych w podobnych warunkach, w podobnie wyposażonych szkołach, jedna regularnie uzyskuje lepsze wyniki od drugiej oznacza to, że ta pierwsza lepiej wykorzystuje szanse, czyli otrzymuje i bierze więcej.

Nierówności sprawiedliwe i nieakceptowane c.d.

- Akceptujemy nierówności „dystrybucyjne” [zasobów szkoły], kiedy odwołujemy się do **zasady merytokratycznej**, a czasem do talentu, uzdolnień...
Ogólnie rzecz biorąc nie uznajemy za niesprawiedliwe, kiedy z istniejących zasobów biorą więcej zdolniejsi, bardziej pracowici, lepiej motywowani. Akceptację takiej nierówności wspierają dodatkowo dwie wartości: 1. **prawo do samospelnienia** [to uzdolniony muzycznie powinien dostać fortepian, a nie każdy ten sam czas dostępu]; 2. **pożytek ogółu**: w interesie społecznym leży, by większe możliwości stwarzać zdolniejszym i bardziej pracowitym.
- Jednak w praktyce szkolnej często stosowanie tych zasad i wartości wzbudza wątpliwości. Czasem też stają one w konflikcie z innymi wartościami.
- Jeżeli nierówność uzdolnień, pracowitości i motywacji rozkłada się według pochodzenia społecznego i jest następstwem nierówności społecznych poza szkołą [nierówności w sytuacjach sprzyjających rozwojowi uzdolnień], to **jaka polityka w szkole** podstawowej, gimnazjum czy szkole średniej **jest zgodna z poczuciem sprawiedliwości**: wszyscy w jednakowym stopniu korzystają z zasobów szkoły [1]; zdolniejsi i pracowitsi otrzymują więcej [2], czy więcej otrzymują mniej zdolni, słabiej motywowani, pochodzących z kulturowo słabszych środowisk [**zasada kompensacji**][3];
- Wydaje się, że w dokumentach OECD i UE górę bierze obecnie zasada kompensacji [na niekorzyść zasady równości] i zasada równości rezultatów [learning outcomes] niezależnie od poziomu uzdolnień, motywacji i statusu rodziny. Każdy, o ile tylko zechce, powinien mieć prawo do studiów.

Rzecz w tym, że różnice co do tego, ile się kto nauczył, co umie i rozumie, i czego potrafi nauczyć się w przyszłości - układają się systematycznie wedle różnic środowiskowych między uczniami. Wskazują na to, np. wyniki testów i oceny szkolne. Najwyraźniej pewne różnice środowiskowe, pewne okoliczności i akcje wychowawcze pojawiają się w jednych środowiskach częściej niż w innych i one przesądzają o różnicach w rozwoju uzdolnień i zainteresowań, o różnicy w wykorzystywaniu zasobów szkoły. Jeśli chce się wyrównywać szanse na udane życie, jeśli chce się prowadzić politykę równego startu, trzeba zidentyfikować te [akcje] działania wychowawcze, którym jedni z pewnych środowisk poddawani są, a drudzy nie.

Zasoby szkoły najczęściej uwzględniane w badaniach:
kwalifikacje nauczycieli, programy nauczania, dydaktyka, dostęp do Internetu, liczba uczniów na komputer i liczba uczniów na nauczyciela, wielkość szkoły i klasy, boiska i pomoce naukowe, wydatki na jednego ucznia, zasady rekrutacji, poziom i pochodzenie społeczne innych uczniów [znacznym wpływem]

Badania na ogół potwierdzają, że wymienione tu zasoby szkoły mają na ogół niewielki związek z poziomem umiejętności. Jedynie pewne znaczenie mają wyniki w nauce i pochodzenie społeczne innych uczniów: wśród mierzalnych zasobów szkoły tylko wyniki innych uczniów pokażą silniejszy związek z wynikiem testu badanego ucznia

Zapewne praca nauczyciela [wiedza, zaangażowanie, umiejętności] to jeden z najważniejszych zasobów szkoły. Jednak wpływa on na umiejętności ucznia [kształtuje je] tylko wówczas, jeśli jest odpowiednio wykorzystany. Jeżeli pojawia się intensywna interakcja [Wychowawcy laureatów – czy lepiej pracują, bo mają dobrych uczniów, czy mają dobrych uczniów, bo lepiej pracują?]

Umiejętności i zasoby szkoły.

Umiejętności, podobnie jak uzdolnienie, to cecha ucznia. Podobnie – podwyższenie owej umiejętności, ich zmiana – to zmiana cechy ucznia. Dlaczego owa zmiana – poprawa umiejętności – zależy przede wszystkim od pochodzenia i środowiska pozaszkolnego, a w tak niewielkim stopniu od zasobów i pracy szkoły?

Jeśli umiejętność wykorzystania zasobów bardziej zależy od pochodzenia społecznego, czy innych charakterystyk rodzinnych ucznia, a mniej od wyposażenia i pracy szkoły, to znaczy, że mniej liczy się różnica w wyposażeniu i działaniu szkoły, bardziej zaś wyniesiona z domu, wcześniej ukształtowana umiejętność wykorzystywania zasobów, przetwarzania ich w umiejętności.

Socjologowie nazywają ową **umiejętność wykorzystywania zasobów szkoły kapitałem kulturowym**, psychologowie wskazują na umiejętność uczenia się, aspiracje i motywacje

Czy edukacja ma kompensować, zmniejszać nierówności pozaszkolne?

Przedszkole nie kompensuje różnic środowiskowych. Zastępowanie kilku godzin dziennie spędzanych w domu czasem spędzonym w przedszkolu przynosi dzieciom chowanym w rodzinach o niższym statusie mniejsze pożytki

Przyczyny nierówności w osiągnięciach edukacyjnych :

1. Uczniowie z rodzin o wyższym statusie na ogół mają lepsze wyniki w testach, są lepiej motywowani, mają wyższe aspiracje
2. Przy zbliżonych wynikach wybierają inaczej szkołę, kierunek kształcenia, kierunek studiów

Polityka edukacyjna powinna przede wszystkim być nakierowana na zmniejszanie różnic w wynikach nauczania oraz ujednolicać sytuację wyboru dla uczniów o różnym pochodzeniu społecznym

Rekomendacje dla polityki edukacyjnej

1. Zdolność uczenia się, motywacje, aspiracje

Dwa zadania dla badaczy:

- Dobrze zidentyfikować charakterystyki społeczne środowisk upośledzonych
- Dobrze zidentyfikować działania wychowawcze, aby zastąpienie wpływów domu wpływami przedszkola dawało korzystniejszy bilans dzieciom ze środowisk niesprzyjających rozwojowi

Rekomendacje dla polityki edukacyjnej

1. Zdolność uczenia się, motywacje, aspiracje (c.d.)

- Przedszkole
- Kompensacyjna rola szkoły, m.in. douczanie, rejonizacja
- Rozliczanie dyrektorów szkół według wyników naj słabszej ćwiartki uczniów

Rekomendacje dla polityki edukacyjnej

2. Wybór szkoły i kierunku kształcenia: zawodowe i ogólnokształcące

- Podział na szkołę zawodową i ogólnokształcącą – jak najpóźniej
- Zasada drugiej szansy
- Wspólny egzamin [matura] dla kształcenia zawodowego [szkoły zasadnicze zawodowe, licea zawodowe, technika – testy na te same umiejętności]
- Wybór studiów: analiza nakładów i zysków z perspektywy uczniów o różnym pochodzeniu społecznym [degradacja, ryzyko niepowodzenia, koszt kształcenia]
- Kształcenie przez całe życie
- Selekcja szkolna i rynek pracy. Selekcja szkolna powinna w mniejszym stopniu determinować szanse na rynku pracy